

СКЛАД І СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Узагальнено наукові підходи до складу та структури соціальної інфраструктури, визначено складові, які нині її формують. Обґрунтовано авторський підхід до класифікації соціальної інфраструктури, який визначає головну ознаку виділення її основних складових, а саме функціональне призначення.

The scientific approaches to the structure and components of social infrastructure are summarized. The modern constituents are determined and defined. A brand new approach to the classification is stated and explained. The goal of the aforementioned approach is to point out the main hallmark which is a principal criterion for the statement of components. Thus, it is a functional purpose.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах переходу суспільства до сталого розвитку важливим напрямком стає курс інфраструктурних перетворень, у якому важливе місце відводиться соціальній інфраструктурі. Досліджуючи особливості формування складу та структури соціальної інфраструктури, виявлено неоднозначність існуючих систем її класифікації. Для багатьох рішень характерні такі недоліки: допускається змішування понять та ознак; дається перерахування складових, попередньо необ'єднаних відповідними ознаками.

Класифікація соціальної інфраструктури є досить складною дією і потребує глибокого теоретичного осмислення. Об'єктивним підґрунтям указаних складнощів є розбіжності в самому понятті «соціальна інфраструктура», відсутність конкретного визначення її розмежування з іншими сферами економічної діяльності та занадто широкий діапазон тих функцій, які виконують її суб'єкти. Класифікація соціальної інфраструктури потрібна для вирішення прикладних питань управління нею, підвищення її позитивного впливу на процеси суспільного відтворення і життєдіяльність людини.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Досліджуючи склад соціальної інфраструктури, доцільно виділити доробки таких вчених, як В. Вакуленка, В. Коломійця, В. Куценко, Ю. Саєнка, К. Прокопишака, В. Прокопа, О. Ігнатенка, М. Орлатого, В. Федько та Н. Федько та ін. Так, В. Коломієць у класифікації виділяє: розподільчу (торгівля, транспорт і зв'язок); виробничу (фінансова, підприємницька і допоміжні послуги); споживчу (послуги пов'язані з допоміжним господарством); суспільну (гуманітарні та інші послуги) [1, с.6].

К. Прокопишак поділяє соціальну інфраструктуру на види, які поєднують ланки, що об'єднані між собою за функціональним призначенням: соціально-побутову (побутове обслуговування, громадське харчування, торгівля, житлово-комунальне господарство); соціально-оздоровчу (охорона здоров'я, фізична культура і спорт, рекреація); соціально-духовну (освіта, культура і мистецтво, культові споруди); соціально-економічну (соціальне забезпечення, транспорт, зв'язок, кредитування і державне страхування) [2, с.13].

В. Прокопа виділяє побутову інфраструктуру (житлово-комунальне господарство, торгівля і громадське харчування, служба побуту, транспорт і зв'язок в частині обслуговування населення) та соціально-економічну, яка складається із галузей, що беруть участь у формуванні та розвитку робочої сили (освіта, культура, охорона здоров'я) [3, с.10].

В. Федько та Н. Федько виділяють соціально-побутову інфраструктуру, яка формується за рахунок послуг закладів освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту,

мистецтва, роздрібною торгівлі, житлово-комунального господарства, побутового обслуговування, транспорту та зв'язку [4, с.45].

Група авторів, зокрема В. Вакуленко, О. Ігнатенко, М. Орлатий, крім галузей соціально-побутового і соціально-культурного призначення, виділяють окрему групу, до якої включають правові заклади органи страхування та кредитування [5, с.7]. Виділяючи вище зазначену групу, автори не дають пояснення, що лежить в основі такого поділу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідно відмітити, що в літературі відсутнє однозначне визначення поняття «соціальна інфраструктура», так і підхід до її класифікації. В економічній літературі тлумачать по-різному діапазон тих функцій, які виконують її суб'єкти. На думку автора, навіть сама цільова функція соціальної інфраструктури може бути диференційована на ряд відособлених напрямків, що можуть бути прийняті як ознаки класифікації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем визначення складу та структури соціальної інфраструктури на основі аналізу сучасних підходів до проблеми та обґрунтування авторського підходу до її класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спеціалізація діяльності суб'єктів (особа, група осіб, організація і т.ін., яким належить активна роль у господарській діяльності) ускладнює віднесення конкретного об'єкта (певна одиниця (споруда, будівля, і т. ін.) інфраструктури до тієї чи іншої класифікаційної групи.

Матеріали досліджень свідчать, що розрізняють три етапи уявлення щодо призначення складу та структури соціальної інфраструктури. Перший етап характеризувався відсутністю уявлень про соціальну інфраструктуру. В окремих роботах цей термін трактувався як щось зрозуміле, а в інших – подавалося визначення соціальної інфраструктури. При цьому термін соціальна інфраструктура часто ототожнювався із сферою послуг. Третій етап пов'язаний із появою наукових доробок, де соціальна інфраструктура стає самостійним предметом дослідження.

Характерною ознакою соціальної інфраструктури виділено створення умов для розвитку виробництва і життєдіяльності населення та те, що для неї відносять об'єкти, які забезпечують загальні умови для ефективної трудової діяльності, формування фізичного та інтелектуально розвинутого, суспільно активного індивіда. Таким чином, загальновизнаною головною ознакою виділення соціальної інфраструктури в окрему підсистему господарського комплексу країни нині є її функціональне призначення.

Визначаючись із класифікацією соціальної інфраструктури, автор придержується міркування про те, що вона надає послуги. А як відомо, згідно з класифікації ЮНКТАД і Світового банку послуги включають понад 660 різновидів. Звідси випливає, що обслуговування – це надання послуг. Таким чином, «сфера послуг» та «соціальна інфраструктура» – це тотожні поняття.

На думку автора, соціальну інфраструктуру можна розмежувати на шість складових: соціально-побутову, соціально-оздоровчу, освітньо-духовну, громадсько-політичну, комунікаційну та соціально-економічну (рис. 1). Такий поділ сприяє вивченню ефективності міжгалузевих зв'язків і в загальному вигляді розмежовує суб'єкти за їх функціональним призначенням. На думку автора, складові соціальної інфраструктури є її суб'єктами.

Соціально-побутова інфраструктура поєднує житлово-комунальну інфраструктуру, інфраструктуру побутового обслуговування, інфраструктуру торгівлі та ресторанного господарства.

Житлово-комунальна інфраструктура покликана забезпечувати нормальну діяльність усіх систем життєзабезпечення житлових будинків, готелів, підприємств і установ. Ця інфраструктура містить: житлове господарство; санітарно-технічні підприємства; служби інженерних мереж і споруд; енергетичне господарство; усі види зовнішнього благоустрою; служби обрядових і спеціальних послуг.

До інфраструктури побутового обслуговування належать в основному невеликі підприємства. Вони надають десятки різноманітних виробничих і невиробничих послуг. Це

підприємства із ремонту та індивідуального пошиття взуття; ремонту і техобслуговування індивідуальних транспортних засобів; хімчистки; пральні; фотосалони; лазні; перукарні тощо.

Інфраструктура торгівлі та ресторанного господарства забезпечує просування товарів з виробничої сфери до споживача шляхом купівлі-продажу. Якщо обмін товарами здійснюється в межах однієї країни, то торгівля називається внутрішньою, а якщо між країнами – зовнішньою. Крім того, торгівля поділяється на гуртову і роздрібну. Підприємства й установи гуртової торгівлі закупають продукцію у виробників, зберігають і сортують товари, а потім пропонують її роздрібній торгівлі (магазини, кіоски, супермаркети, гіпермаркети тощо), звідки вона надходить до населення. Ідальні, кафе, бари, ресторани формують інфраструктуру ресторанного господарства.

Соціально-оздоровча інфраструктура, на думку автора, містить інфраструктуру охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, туристичну інфраструктуру, інфраструктуру збереження навколишнього середовища та охорони громадського порядку.

Інфраструктура охорони здоров'я – це сукупність установ, організацій, які зайняті відновленням і зміцненням здоров'я людини, профілактикою захворювань. У його складі виділяють: лікувально-профілактичний, санаторно-курортний та підкомплекс аптекарських установ. Провідна роль в цьому комплексі належить лікувально-профілактичному підкомплексу. Основна функція аптекних установ – забезпечення лікарськими засобами організацій підкомплексів. У підкомплексі лікувально-профілактичної роботи вирізняють дві групи установ, різних за характером виконуваної роботи. Перша група – це амбулаторно-поліклінічні установи (поліклініки, амбулаторії, диспансери та ін.), друга група – стаціонарні установи (лікарні, клініки, інститути, шпитали та ін.).

Туристично-рекреаційна інфраструктура – це стійка сукупність матеріально-речових об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Вона включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур різного порядку. Основним функціями туристично-рекреаційної інфраструктури є задоволення потреб населення в оздоровленні, відпочинку і змістовному проведенні вільного часу. Матеріальні об'єкти поєднують: санаторії, пансіонати, будинки, бази відпочинку, готелі, нічні та більярдні клуби, атракціони та ін. Рекреаційні (природні) ресурси – унікальні явища природи, печери, водоспади, скелі, заповідники, гори, ріки, моря, лікувальні води, кліматичні та бальнеологічні можливості, об'єкти, які представляють історичне та культурне минуле країни, – музеї, пам'ятники і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти та ін.

Інфраструктура фізичної культури і спорту містить: спортивні споруди (основні споруди, в яких проводять змагання); допоміжні споруди (гардероби, кімнати відпочинку, душові, роздягальні тощо); споруди для глядачів; технічні приміщення; спортивне обладнання і знаряддя; мережа магазинів спортивного одягу; спеціалізовані навчальні заклади. Ця інфраструктура стрімко розвивається завдяки міжнародним змаганням, Олімпійським та іншим іграм (стадіони, спортивно-концертні зали, гірськолижні траси, автодроми тощо). Функції інфраструктури фізичної культури і спорту аналогічні функціям туристичної індустрії.

Інфраструктура збереження навколишнього середовища містить споруди та об'єкти, природоохоронні парки, заповідники, санітарно-епідеміологічні заклади призначенням яких є охорона, відтворення і поліпшення навколишнього середовища. Основним її завданням є забезпечення якісною водою, повітрям, дотримання санітарно-гігієнічних норм. Основними функціями такої інфраструктури є посилення екологічної свідомості громадян та контроль якості довкілля. Інфраструктура збереження навколишнього середовища нині, в умовах переходу суспільства до сталого розвитку, є, на нашу думку, вкрай важливою.

Основне завдання інфраструктури охорони громадського порядку полягає у створенні умов, здатних сформувавши певну модель соціально значимої поведінки людей, відповідно до законодавчо закріплених норм. Вона враховує заклади, які забезпечують захист прав,

свобод, законних інтересів громадян, захист життя, здоров'я, майна від злочинних посягань. Основна функція інфраструктури охорони громадського порядку – піклування про людину.

До освітньо-духовної інфраструктури належить інфраструктура освіти, культури, науки та духовна інфраструктура. Основне завдання її полягає у забезпеченні інтелектуального, духовного розвитку людини. Інфраструктура освіти охоплює загальноосвітні навчально-виховні заклади та вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації. Духовну інфраструктуру доцільно розглядати через розвиток релігійних організацій. Релігійні організації є складним соціальним інститутом. Основними їх функціями є вироблення, збереження та передача релігійної інформації; організація, координація релігійної діяльності; контроль за поведінкою людей. Автор погоджується з думкою Ю. І. Саєнка, який вважає, що церква надає духовні послуги, аналогічні послугам у сфері культури і мистецтва, освіти [6, с.117].

Інфраструктура культури охоплює установи, підприємства, організації, які виробляють товари культурного та інформаційного призначення (кінофільми, картини, книги, газети, журнали і т.ін.), організують демонстрування духовних цінностей для населення. До матеріальних об'єктів відносяться: бібліотеки, музеї, театри, концертні зали, кінотеатри, картинні галереї, пам'ятки культури (пам'ятники, архітектурні ансамблі і т. ін).

Важливим завданням інфраструктури науки є збереження висококваліфікованих кадрів і впровадження наукових розробок і досягнень у практику. Її матеріальними об'єктами є: науково-дослідні інститути та їх філіали: наукові центри; технологічне обладнання для проведення досліджень; система інформаційного забезпечення: бібліотеки, інформаційні центри й мережі, видавництва; органи планування і координації наукових досліджень тощо.

Громадсько-політичну інфраструктуру потрібно досліджувати як впорядковану, складну, багатогранну систему соціальних (суспільних і політичних) інститутів, що виконують певні політичні функції. Вона, на нашу думку, покликана відобразити різноманітні інтереси соціальних груп, які опосередковано або через свої організації і рухи здійснюють вплив на державну владу. Діяльність таких інститутів демонструє взаємозв'язки організованих форм владо-відносин – державних та інших інститутів, установ, а також політичних цінностей і норм, що регулюють політичне життя членів суспільства. Громадсько-політична інфраструктура поєднує: інфраструктуру управління та передвиборчу інфраструктуру. До інфраструктури управління відноситься система органів державної влади, місцевого самоврядування, громадські організації. До передвиборчої інфраструктури необхідно віднести діяльність політичних партій та рухів. Їх основною функцією вбачається розвиток демократизації суспільства. Розвитку такої інфраструктури сприяє становлення нової політичної системи в нашому суспільстві.

Комунікаційна інфраструктура – сукупність територіально розподілених державних і корпоративних інформаційних систем, ліній зв'язку, мереж і каналів передачі даних, засобів комунікації і управління інформаційними потоками, а також організаційних структур, правових і нормативних механізмів, що забезпечують їх ефективне функціонування. До такої інфраструктури, на думку автора, потрібно віднести: транспортну інфраструктуру, інфраструктуру зв'язку, телебачення, радіо та інформаційну інфраструктуру. До транспортної інфраструктури відноситься: аеропорти, залізничні вокзали й автовокзали, морські й річкові порти, пасажирський транспорт. До інфраструктури зв'язку – електричний, поштовий, спеціальний і фельд'єгерський зв'язок, мережі Інтернет та стільникового зв'язку. Матеріальними об'єктами служать пошта, телеграф, факсимільний зв'язок. До інфраструктури телебачення та радіо відносять мережі телевізійного і радіомовлення, враховуючи мережі розподілення програм, кабельне телебачення та аудіовізуальні системи і служби зв'язку.

Рис. 1. Класифікація соціальної інфраструктури

Інформаційна інфраструктура – комплекс програмно-технічних засобів, організаційних систем і нормативних баз, який забезпечує організацію взаємодії інформаційних потоків, функціонування та розвиток засобів інформаційної взаємодії та інформаційного простору країни або організації. Ефективний розвиток країни або організації та зростання її конкурентноздатності нині може бути реалізовано лише за умови наявності розвинутої інформаційної інфраструктури.

До соціально-економічної інфраструктури відноситься: фінансово-кредитна інфраструктура та інфраструктура соціального забезпечення. Фінансово-кредитна інфраструктура – установи, які займаються акумуляцією тимчасово позичених грошових ресурсів і перетворюють їх на кредити. Це банки, фондові та валютні біржі, інвестиційні фонди та компанії, кредитні, страхові й гарантійні установи, кредитні спілки, фонди громадських об'єднань.

Під інфраструктурою соціального забезпечення доцільно розуміти сукупність соціальних інститутів, які здійснюють посередницькі функції між працівниками і роботодавцями, забезпечують ефективну зайнятість працездатного населення та їх соціальний захист у визначеному реальному інституціональному середовищі. До таких закладів потрібно віднести інфраструктурні об'єкти департаменту праці та соціального захисту населення, територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та самотніх непрацездатних громадян, управління праці та соціального захисту населення, центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів тощо.

Висновки і перспективи подальших розробок. Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що основними ознаками класифікації суб'єктів соціальної інфраструктури є їх диференціація стосовно загальних умов, які вони створюють для протікання процесу суспільного відтворення, виконуваних функцій та масштаби території обслуговування. В залежності від конкретних завдань, які вирішуються при проведенні того чи іншого дослідження, можуть бути використані також інші ознаки класифікації соціальної інфраструктури. Це можуть бути такі ознаки: залежно від завдань суспільного відтворення; за поширеністю окремих елементів інфраструктури; за рівнем розвитку; за інноваційно-ергономічним розвитком; за видами адміністративно-регіональної політики; за рівнем доступності; за складом капіталу. Проте подальше дослідження буде проводитися виходячи з головної ознаки виділення соціальної інфраструктури в окрему підсистему господарського комплексу країни – це її функціональне призначення.

Список використаної літератури

1. Колосієць І. Ф. Соціальна інфраструктура регіону в умовах розвитку ринкових відносин: дис. ... кандидата. екон. наук: 08.00.04 / І. Ф. Коломієць. – Львів, 1993. – 128 с.
2. Прокопишак К. В. Регулювання розвитку соціальної сфери села в умовах становлення ринкових відносин / К. В. Прокопишак. – Львів: Українські технології, 2002. – 262 с.
3. Прокопа І. В. Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку / І. В. Прокопа. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1996. – 172 с.
4. Федько В. П. Інфраструктура товарного ринка / В. П. Федько, Н. Г. Федько. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 512 с.
5. Розвиток галузей соціально-побутового призначення в сільській місцевості / М. К. Орлатий, В. М. Вакуленко, О. С. Ігнатенко та ін; під ред. М. К. Орлатого. – К.: УАДУ, 2003. – 75 с.
6. Саенко Ю. И. Моделирование показателей развития социальной инфраструктуры / Ю. И. Саенко. – К.: Наук. думка, 1991. – 168 с.

Прийнято до друку 22.02.2012